

УДК 343.37

ORCID id <https://orcid.org/0000-0003-4323-2883>DOI <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2021-2-10-128-138>*Вітко Олександр Юрійович,**кандидат юридичних наук,**доцент кафедри господарського та**транспортного права**юридичного факультету Інституту управління,**технологій та права**Державний університет інфраструктури та**технологій,**м. Київ, Україна*

РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В СФЕРІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Анотація. У статті автором зауважується, що на даний момент в рамках розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України передбачено низку кримінальних правопорушень, які мають самостійний родовий об'єкт.

Автор стверджує, що визначати суспільні відносини в сфері господарської діяльності родовим об'єктом всіх разом взятих кримінальних правопорушень, передбачених розділом VII Особливої частини КК України, не вірно.

Наголошується, що не всі кримінальні правопорушення, які розташовані в розділі VII Особливої частини КК України, безпосередньо посягають на суспільні відносини в сфері господарської діяльності.

Автор наводить точку зору, що фінанси можуть бути державними (публічними) та приватними. Зважаючи на те, що фінанси можуть бути приватними і державними, визначається структура фінансової системи, яка включає державні фінанси та приватні фінанси. Наводиться позиція, що державні фінанси не є сферою господарської діяльності, однак є складовою частиною фінансової системи. Приватні фінанси є частиною сфери господарської діяльності, однак, вони є також й частиною фінансової системи.

Висловлюється думка, про те, що окремо взяті кримінальні правопорушення в сфері приватних фінансів посягають на одну із сфер господарської діяльності – сферу використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів, а окремо взяті кримінальні правопорушення у сфері кредитно-фінансової діяльності України, у тому числі оподаткування, сплати інших загальнообов'язкових платежів, бюджетної системи України безпосередньо не посягають на суспільні відносини в сфері господарської діяльності, а посягають безпосередньо на іншу публічну сферу відносин – сферу державних фінансів, однак, разом узяті кримінальні правопорушення в сфері цінних паперів, в сфері господарських фінансів, в сфері фінансів населення, в сфері бюджетних фінансів, в сфері обігу грошових коштів, в сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної системи України мають інший, свій власний родовий об'єкт – фінансову систему, в широкому економічному значенні, яка включає публічні (державні фінанси) та приватні фінанси. Визначається, що кримінальні правопорушення, які посягають на фінансові

відносини, мають свій окремий родовий об'єкт. Таким родовим об'єктом автором пропонується вважати фінансову систему як сукупність фінансових відносин в сфері державних та приватних фінансів.

Ключові слова: родовий об'єкт кримінальних правопорушень, господарські відносини, фінанси, фінансові відносини, фінансова система, державні (публічні) фінанси, приватні фінанси.

Summary. The author notes in the article that at present, within the framework of Section VII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, a number of criminal offenses are provided, which have an independent generic object.

The author argues that to determine public relations in the field of economic activity as a generic object of all together criminal offenses under Section VII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, is incorrect. It is noted that not all criminal offenses, which are located in Section VII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, directly encroach on public relations in the sphere of economic activity. The author suggests that finance can be public (public) and private.

Given that finances can be private and public, defined structure and financial system that includes public finance and private finance. The position is that public finance is not a sphere of economic activity, but is an integral part of the financial system. Private finance is part of the sphere of economic activity, however, it is also part of the financial system.

It is believed that criminal offenses in the field of private finance encroach on one of the areas of economic activity - the use of financial resources and circulation of securities, and separately criminal offenses in the field of credit and financial activities of Ukraine, including taxation, payments of other obligatory payments, budgetary system of Ukraine directly do not encroach on public relations in the sphere of economic activity, and encroach directly on other public sphere of relations - the sphere of public finances, however, together criminal offenses in the sphere of securities, in the sphere of economic finances, in the sphere of population finances, in the sphere of budgetary finances, in the sphere of money circulation, in the sphere of credit-financial, banking and budgetary system of Ukraine have another, own generic object - financial system, in broad economic sense, which includes public (public finance) and private finance. It is determined that criminal offenses that encroach on financial relations have their own separate generic object. The author proposes to consider the financial system as a set of financial relations in the field of public and private finance as such a generic object.

Key words: generic object of criminal offenses, economic relations, finance, financial relations, financial system, state (public) finances, private finances.

Постановка проблеми. Чинним Кримінальним кодексом України (далі – КК України) кримінальні правопорушення, передбачені статтями 199, 201, 201-1, 204, 210, 211, 212, 212-1, 216 КК України, а також статтями 200, 209-1, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 231, 232, 232-1, 232-2 КК України розташовані в розділі VII Особливої частини, який називається «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності». Зважаючи на назву даного розділу КК України сучасні науковці часто визначають родовим об'єктом усіх кримінальних правопорушень, що передбачені цим розділом - суспільні відносини у сфері господарювання. У

Кримінальному кодексі УРСР містився розділ під назвою «Господарські злочини». Кримінальний кодекс України, в редакції до змін, внесених Законом України № 2617-VIII від 22.11.2018 р., містив розділ VII Особливої частини під назвою «Злочини у сфері господарської діяльності». Дані обставини зумовлювали позиції науковців, які досліджували відповідні злочини за радянських часів та до внесення в КК України змін щодо назви даного розділу, про визначення родових об'єктів злочинів, які передбачалися такими розділами як сфери господарювання, господарських суспільних відносин тощо.

Однак, деякими авторами уже заперечується, що всі кримінальні правопорушення, які передбачалися у вказаних вище розділах відповідних кримінальних законів, мають однаковий родовий об'єкт. Тому, питання визначення родового об'єкту кримінальних правопорушень, які стосуються фінансів, фінансової системи є актуальним.

Поставлена у цій статті проблема має важливий зв'язок з науковими та практичними завданнями щодо визначення родового об'єкта фінансових кримінальних правопорушень. Вирішення цієї проблеми сприятиме застосуванню КК України на практиці правоохоронними органами, судами, адвокатами, а також вивченню відповідних кримінальних правопорушень науковцями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття.

У період радянських часів з'ясуванню питань родового об'єкта господарських злочинів приділяли уваги такі науковці як С.В. Познишев, А.Я. Єстрін, А.Н. Трайнін, Г.І. Вольфман, Б.М. Леонт'єв, Ю.І. Ляпунов, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, П.Т. Некіпелов, В.Н. Киричко та інші.

Так, С.В. Познишев визнав родовим об'єктом даних злочинів фінансово-господарську сферу держави [1, с. 232-241], А.Я. Єстрін - нормальне функціонування системи господарських (економічних) відносин [2, с. 47], А.Н. Трайнін - інтереси держави як безпосередньо господарюючого суб'єкта [3, с. 68]. П.Т. Некіпелов стверджував, що господарські злочини посягають на суспільні відносини, пов'язані з здійсненням державою господарської діяльності в сфері використовуваних або можливих до використання економічних ресурсів та засобів [4, с. 5]. В.В. Сташис визначав родовим об'єктом даних злочинів інтереси народного господарства [5, с. 4], а В. М. Киричко - суспільні відносини в сфері соціалістичного господарювання [6, с. 8]. Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, Ю.І. Ляпунов визнавали родовим об'єктом господарських злочинів соціалістичну систему господарства [7, с. 16; 8 с. 4-7; 9 с. 4].

У часи незалежної України злочини в сфері господарської діяльності досліджували А.І. Перепелиця, В.О. Навроцький, Н.О. Гуторова, П.П. Андрушко, В.О. Останін, П.А., О.О. Кашкаров, М.М. Панов, В.Р. Щавінський, О.О. Дудоров та інші.

Зокрема, А.І. Перепелиця визнавав родовим об'єктом цих злочинів систему суспільних відносин, які виникають в сфері економічної діяльності суспільства [10, с. 5], В.О. Навроцький - систему господарства України [11, с. 8], М.М. Панов - суспільні відносини, що складаються в процесі господарської економічної діяльності незалежно від форм власності (у тому числі у сфері ринкової економіки) [12, с. 26], О.О. Кашкаров – суспільні відносини, що складаються в сфері господарської

діяльності [13, с. 77], В.Л. Щавінський - правильну, відповідаючу інтересам держави та суспільства, засновану на законах та інших нормативно-правових актах України, господарську діяльність всіх суб'єктів такої діяльності незалежно від форм власності [14, с. 68]. О.О. Дудоров вважав, що під злочинами у сфері господарської діяльності слід розуміти посягання на порядок обігу грошей, цінних паперів, інших документів, на системи оподаткування, бюджетного і валютного регулювання, порядок переміщення предметів через митний кордон, порядок зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю, права і законні інтереси кредиторів і споживачів, добросовісну конкуренцію і антимонополістичну діяльність, а також на порядок приватизації [15, с. 24].

Дані, висловлені раніше точки зору щодо визначення родового об'єкта господарських злочинів або злочинів в сфері господарської (економічної) діяльності не відповідають суті кримінальних правопорушень, які передбачені в розділі VII Особливої частини чинного КК України, адже цей розділ передбачає різні склади кримінальних правопорушень, які у сукупності, не зовсім посягають на суспільні відносини у сфері господарської діяльності. Розділ VII Особливої частини КК України, до внесення змін щодо назви, передбачав злочини, а на даний час, після внесення змін, передбачає кримінальні правопорушення, які прямо не посягають на суспільні відносини у сфері господарської діяльності.

Також важливо відмітити, що, поняття господарської діяльності є широким за змістом, і воно не відображає сутність всіх разом узятих об'єктів кримінальних правопорушень, передбачених розділом VII Особливої частини КК України.

Тому, що питання визначення родового об'єкту фінансових кримінальних правопорушень, яким присвячується стаття досі не має однозначного вирішення в юридичній літературі, і підлягає додатковому вивченню.

Таким чином, у даній науковій статті важливо викласти власну точку зору на дані правові питання.

Формування цілей статті (постановка завдання).

Метою статті є формування наукової позиції щодо визначення родового об'єкту кримінальних правопорушень, які передбачені статтями 200, 209-1, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 231 (у частині щодо банківської таємниці), 232 (у частині щодо банківської таємниці), 232-1, 232-2 КК України.

Виклад основних результатів дослідження.

Слід навести твердження, що усі кримінальні правопорушення, які передбачені розділом VII Особливої частини КК України прямо або опосередковано стосуються суспільних відносин в сфері господарської діяльності, що й очевидно зумовило позицію законодавця щодо розміщення таких кримінальних правопорушень у розділі кримінального закону під назвою «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності».

Також можна стверджувати, що відповідні кримінальні правопорушення, що містяться у даному розділі кримінального закону прямо або опосередковано впливають на суспільні відносини в сфері господарської діяльності.

Однак визначати суспільні відносини в сфері господарської діяльності родовим об'єктом всіх разом взятих кримінальних правопорушень, передбачених

розділом VII Особливої частини КК України, не зовсім вірно. Ці твердження обґрунтовується наступним.

Чине законодавство України визначає поняття господарської діяльності, зокрема, згідно зі ст. 3 Господарського кодексу України (далі – ГК України) під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини.

У науковій літературі також визначається поняття господарської діяльності. Так, В.А. Січевлюк вважає, що господарська діяльність це - діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт і наданню послуг, яку за плату та професійно ведуть уповноважені на це суб'єкти з метою задоволення відповідної суспільної потреби згідно зі встановленими у законодавстві правилами та під публічним контролем [16, с. 43].

Зважаючи вище викладені визначення поняття господарської діяльності, можна займати позицію, що не всі кримінальні правопорушення, які розташовані в розділі VII Особливої частини КК України, безпосередньо посягають на суспільні відносини в сфері господарської діяльності. На підтримку цього твердження слід зазначити, що положеннями ч. 1 ст. 4 ГК України визначено, фінансові відносини за участі суб'єктів господарювання, що виникають у процесі формування та контролю виконання бюджетів усіх рівнів, не є предметом регулювання ГК України. Отже сфера державних фінансів не регулюється господарським законодавством.

Виходячи з цього, кримінальні правопорушення, передбачені ст. 199, ст. 201, 201-1, ст. 210, ст. 211, ст. 212, ст. 212-1, ст. 216 КК України безпосередньо не посягають на суспільні відносини в сфері господарської діяльності, а посягають на сферу державних публічних фінансів та бюджетну систему України. Тому, не зовсім вірно вважати родовим об'єктом цих кримінальних правопорушень суспільні відносини в сфері господарської діяльності.

Подібної точки зору притримуються Н.О. Гуторова, яка вважає, що державні фінанси являють собою самостійний об'єкт кримінально-правової охорони, оскільки мають фундаментальні розбіжності як з недержавними фінансами, так і з господарськими відносинами, адже державні фінанси за своїм змістом належать до відносин, які виникають у сфері державного управління і регулюються нормами публічного права, а приватні фінанси – до господарських відносин, що регулюються нормами приватного права [17, с. 12]. Також варто вказати, що Л.П. Брич стверджує, що відносини у сфері оподаткування виходять за межі господарських, тому вважати родовим об'єктом ухилення від оподаткування систему господарства принаймні не точно, і, що фінансові відносини - це група суспільних відносин, яка відрізняється від всіх інших груп об'єктів, які охороняються кримінальним правом, вони становлять самостійну, відокремлену групу суспільних відносин і потребують самостійної охорони [18, с. 153-154].

Таким чином, вказані вище автори критикуючи віднесення кримінальних правопорушень (на час висловлення відповідних позицій – злочинів) у сфері оподаткування і державних фінансів, та пропонуючи виділити такі кримінальні

правопорушення в окремий розділ, виходили із розуміння фінансів, фінансових відносин як виключно державних (публічних) фінансових інтересів, що реалізуються в сфері державних фінансових відносин.

Однак, фінансова система складається не тільки із публічних (державних) фінансів, та відповідно фінансові відносини складаються не лише у сфері фіскальної та бюджетної політики держави. Фінансова система (фінанси в широкому економічному сенсі) складаються із приватних та публічних фінансів.

Термін «фінанси» пов'язують із середньовічним італійським словом – *finansia*, що означало грошовий потік [19, с. 21].

У фінансовій теорії поняття «фінанси» визначають як економічні відносини, які пов'язані з формуванням, розподілом і використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів для виконання функцій та завдань господарюючих суб'єктів, а також будь-якої фізичної особи й суспільства загалом й забезпечення умов розширеного відтворення [20, с. 4], а у теорії фінансового права під «фінансами» розуміють систему економічних відносин, що зв'язані з планомірним утворенням та розподілом централізованих і децентралізованих фондів коштів, необхідних для функціонування держави і органів місцевого самоврядування та інших утворень, визначених державою як необхідні [21, с. 15].

Науковці, що досліджують положення фінансового права, розглядають фінанси більш вузько, лише щодо державних (публічних) фінансів, адже наука фінансового права вивчає є лише державні фінанси.

Проте в широкому економічному значенні поняття фінансів стосується не лише державних фінансів, а фінансові відносини виникають не лише з приводу державних фінансів.

Тому, окрему увагу слід приділити дослідженню питання поняття та структури фінансової системи.

Щодо поняття фінансової системи висловлюються точки зору про те, що фінансова система – це сукупність фінансових відносин [20, с. 33], або сукупність урегульованих фінансово-правовими нормами окремих ланок фінансових відносин і фінансових установ (інституцій), за допомогою яких формуються, розподіляються і використовуються централізовані і децентралізовані фонди фінансових ресурсів і грошових засобів [21, с. 57].

Поль Марі Годме зауважує, що фінансове право – це наука про державні фінанси, що приватні фінанси слугують предметом вивчення інших наук, що до приватних фінансів слід відносити цінності, гроші, грошові зобов'язання, які належать окремим особам або приватним об'єднанням, що незважаючи на подібні риси державних та приватних фінансів, наприклад спільність проблеми встановлення бюджету, обмеження видатків, контроль, звітність, касові операції, між державними та приватними фінансами існують фундаментальні відмінності, основним з яких є те, що стан приватних фінансів і динаміка приватних фондів залежать від ринкової економіки, а стан і динаміка державних фінансів визначаються рішенням держави і діями публічної влади [22, с. 41].

Різними авторами у структурі фінансової системи, крім державних фінансів та фінансів суб'єктів господарювання (фінансів підприємств), виділяються також: міжнародні фінанси [16, с. 385; 22, с. 37]; фінанси страхування [19, с. 37]; фінанси

домогосподарств (населення) [16, с. 385]; фінансовий ринок [19, с. 37; 16, 385], які можуть бути частинами приватних або державних фінансів.

Враховуючи вище зазначене, можна дійти висновку про те, що фінанси можуть бути державними (публічними) та приватними.

Розуміння того, що фінанси можуть бути приватними і державними, дає можливість визначити структуру (складові частини, елементи) фінансової системи, яка включає: 1) державні фінанси (бюджетну систему); 2) приватні фінанси (фінанси суб'єктів господарювання (фінанси підприємств) і фінанси населення (фінанси домогосподарств)).

Державні фінанси або бюджетна система (входять до централізованих фондів) – відносини, що виникають в сфері державного та місцевого бюджету (місцевого самоврядування) (бюджетного процесу), державних цільових позабюджетних фондів, державного кредитування, державного сектора економіки або державних підприємств (ми вважаємо, що державні фінанси, стосуються державних підприємств лише щодо використання бюджетних коштів), державного запозичення [19, 36-38; 20 с. 58-59; 21 с. 42-43].

Фінанси підприємств або фінанси суб'єктів господарювання є частиною приватних фінансів та входять до децентралізованих фондів. Дані фінанси визначаються як відносини, що виникають з приводу формування, розподілу і використання фінансових ресурсів у процесі здійснення господарської діяльності [23, с. 17].

Фінансові ресурси – це платіжні засоби (кошти) та цінні папери. Фінансові ресурси можуть бути централізованими, зокрема бюджетні кошти. Вони контролюються державою і створюються за рахунок податків, обов'язкових відрахувань, емісій центрального банку. Також фінансові ресурси можуть бути децентралізованими, зокрема фінансові ресурси суб'єктів господарювання, що складаються з власних коштів підприємств, з коштів, що мобілізуються на фінансовому ринку, запозичених коштів, бюджетних субсидій, субвенцій, дотацій тощо [19, с. 29 – 30].

Отже, до фінансової системи входять як державні, так і приватні фінанси.

Державні фінанси не є сферою господарської діяльності, однак є складовою частиною фінансової системи. Приватні фінанси є частиною сфери господарської діяльності, однак, вони є також й частиною фінансової системи.

Кримінальні правопорушення, які передбачені статтями 200, 209-1, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 231 (у частині щодо банківської таємниці), 232 (у частині щодо банківської таємниці), 232-1, 232-2 КК України посягають на сферу приватних фінансів, а сфера приватних фінансів стосується господарської діяльності.

Коли розглядати державні та недержавні фінанси в рамках сфери господарської діяльності, то дані відносини важко поєднати одним родовим об'єктом, яким визнаються суспільні відносини в сфері господарської діяльності.

Якщо врахувати викладені вище наукові положення щодо фінансової системи та фінансів в широкому економічному сенсі, то можна зайняти позицію, що приватні і державні фінанси, складаючи єдину фінансову систему, відносяться до

єдиної сфери фінансових суспільних відносин, які поєднують частину господарських відносин та частину адміністративно-фінансових імперативних державних відносин.

Окремо взяті кримінальні правопорушення в сфері приватних фінансів посягають на одну із сфер господарської діяльності – сферу використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів.

Також окремо взяті кримінальні правопорушення у сфері кредитно-фінансової діяльності України, у тому числі оподаткування, сплати інших загальнообов'язкових платежів, бюджетної системи України безпосередньо не посягають на суспільні відносини в сфері господарської діяльності, а посягають безпосередньо на іншу публічну сферу відносин – сферу державних фінансів.

Однак, разом узяті кримінальні правопорушення в сфері цінних паперів, в сфері господарських фінансів, в сфері фінансів населення, в сфері бюджетних фінансів, в сфері обігу грошових коштів, в сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної системи України мають інший, свій власний родовий об'єкт – фінансову систему, в широкому економічному значенні, яка включає публічні (державні фінанси) та приватні фінанси.

Даному самостійному родовому об'єкту кримінальних правопорушень, що посягають на ці разом узяті суспільні відносини, притаманні відмінні від родового об'єкта виключно кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності ознаки і характерні риси.

Таким чином, даний родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти фінансової системи займає особливе окреме місце в системі суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, а тому підлягає самостійній кримінально-правовій охороні.

Слід зауважити, що об'єктом злочину є унормовані (впорядковані) різними соціальними нормами (права, моралі, локальними, звичаєвими), найбільш важливі суспільні відносини, що охороняються нормами кримінального права від конкретного злочинного посягання, і яким внаслідок такого злочинного посягання завжди завдається істотна шкода [24, с. 116]

Фінансова система як родовий об'єкт згаданих вище кримінальних правопорушень, в економічному та правовому значеннях, є однією із сфер суспільних відносин.

Зокрема, фінансові відносини в економічній теорії розглядаються як суспільні відносини між державою, юридичними особами та фізичними особами, що виникають з приводу формування, розподілу, перерозподілу та використання певних грошових фондів [25, с. 7].

Зазначене вище дає підстави стверджувати про те, що фінансова система як відповідні суспільні відносини, наразі мають підпадати під окрему кримінально-правову охорону, адже фінансова система є тим осередком, який суттєво впливає на інші сфери суспільних відносин, що поставлені під охорону кримінального закону, зокрема основи національної безпеки України, сферу виробничих, трудових та інших соціальних відносин, сферу господарських відносин тощо.

Якщо розглядати сферу державних фінансів і сферу приватних фінансів як частини фінансової системи, що в свою чергу, є окремим родовим об'єктом – «суспільні відносини в сфері фінансів (фінансова система)», то за таким родовим

об'єктом дані кримінальні правопорушення, що посягають на фінансову систему, доцільно поєднати в рамках одного окремого розділу КК України, під назвою «Кримінальні правопорушення у сфері фінансової системи», виділивши їх із розділу «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності».

Даний новий окремий розділ «Кримінальні правопорушення у сфері фінансової системи» слід нумерувати VI-I, і розташувати в Особливій частині КК України після розділу VI Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти власності» та перед розділом VII Особливої частини КК України – «Пропорушення у сфері господарської діяльності», що на практиці сприятиме вирішенню проблем розмежування подібних між собою складів кримінальних правопорушень.

Висновки. З урахуванням вище викладеного можна дійти висновків про те, що родовим об'єктом кримінальних правопорушень, які передбачені статтями 200, 209-1, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 231 (у частині щодо банківської таємниці), 232 (у частині щодо банківської таємниці), 232-1, 232-2 КК України є фінансова система в широкому економічному значенні, як сукупність унормованих сфер і ланок фінансових суспільних відносин стосовно приватних та щодо публічних фінансів.

Наведені у цій науковій статті позиції можуть бути використанні в подальшому для розвідок питання родового об'єкту кримінальних правопорушень у сфері фінансової системи.

Література:

1. Познышев С. В. Очерк основных начал науки уголовного права. Особенная часть / С.В. Познышев. - М., 1923. - 296 с.
2. Эстрин А. Я. Уголовное право СССР и РСФСР / А. Я. Эстрин. - М., 1927.
3. Трайнин А. Н. Должностные и хозяйственные преступления / А. Н. Трайнин. - М.: Юриздат, 1938. - 136 с.
4. Некипелов П. Г. Хозяйственные преступления по советскому уголовному праву. Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. / П. Т. Некипелов. - К., 1967. - 45 с.
5. Сташис В. В. Хозяйственные преступления по советскому уголовному праву / В. В. Сташис. - Х., 1971. - 60 с.
6. Киричко В. Н. Уголовная ответственность за получение незаконного вознаграждения от граждан, за выполнение работ, связанных с обслуживанием населения: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. / В. Н. Киричко. - Х., 1986. - 21 с.
7. Стрельцов Е. Л. Ответственность за обман заказчиков по советскому уголовному праву / Е. Л. Стрельцов. - К.: Вища шк., 1985. - 152 с.
8. Таций В. Я. Понятие, система и общие виды хозяйственных преступлений: Текст лекций / В. Я. Таций. - Х., 1974. - 40 с.
9. Ляпунов Ю. И. Хозяйственные преступления: Лекция / Ю. И. Ляпунов. - М., 1964. - 52 с.
10. Перепелица А. И. Уголовная ответственность за хозяйственные преступления в сфере предпринимательской деятельности: Комментарий к действующему законодательству / А. И. Перепелица. - Х., 1997. - 106 с.

11. Навроцький В. О. Господарські злочини: Лекції для студ. юрид. фак. / О. В. Навроцький. - Львів: Юрид. фак. ЛДУ, 1997. - 60 с.
12. Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картами та іншими засобами доступу до банківських рахунків: Монографія / М. М. Панов. - Х.: Право, 2009. - 184 с.
13. Кашкаров О. О. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері випуску та обігу цінних паперів: дис. ... канд. юрид. наук / Кашкаров Олексій Олександрович; Харківський національний ун-т внутрішніх справ. - Х., 2006. - 219 арк.
14. Щавінський В. Р. Кримінальна відповідальність за незаконну емісію недержавних цінних паперів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Щавінський Віталій Романович; Національна академія внутрішніх справ України. - К., 2004. - 207 арк.
15. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: Монографія / О. О. Дудоров. - К.: Юридична практика, 2003. - 924 с.
16. Січевлюк В. А. Господарське право України: Навчальний посібник / В. А. Січевлюк. - Київ: УІРФР, 2010. - 474 с.
17. Гуторова Н. О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. / Н. О. Гуторова. - Х., 2002.
18. Брич Л. П., Навроцький В. О. Кримінально-правова класифікація ухилення від оподаткування в Україні: Монографія / Л. П. Брич, В. О. Навроцький. - К.: Атіка, 2000. - 288 с.
19. Фінанси: Навчальний посібник / З. М. Мочаліна, Н. І. Склярчук, І. А. Федоренко. - Харків: ХНАМГ, 2008. - 393 с.
20. Теорія фінансів: Підручник / П. І. Юхименко, В. М. Федосов, Л. Л. Лазебник та ін.; За ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. - К.: Цкетр учбової літератури, 2010. - 576 с.
21. Фінансове право України: Навчальний посібник / За ред. Л. К. Воронової. - К.: Правова єдність, 2009.
22. Годме П. М. Финансовое право / Поль Мари Годме. - М., 1978.
23. Опарін В. М. Фінанси: Загальна теорія. 2 – ге вид., доп. І перероб. / В. М. Опарін. - К.: КНЕУ, 2002.
24. Вітко О. Ю. Теоретичні аспекти об'єкта і предмета злочину / О. Ю. Вітко // DICTUM FACTUM. - №1 (6). - 2020. - Ст. 111-120.
25. Фінанси (теоретичні основи): Підручник / В. М. Грідчіна, В. Б. Захожай, Л. Л. Осіпчук та ін.; Під кер-вом і за наук. ред. М. В. Грідчіної, В. Б. - Захожая. - 2 – ге вид., випр. і допов. - К.: МАУП, 2004. - 312 с.